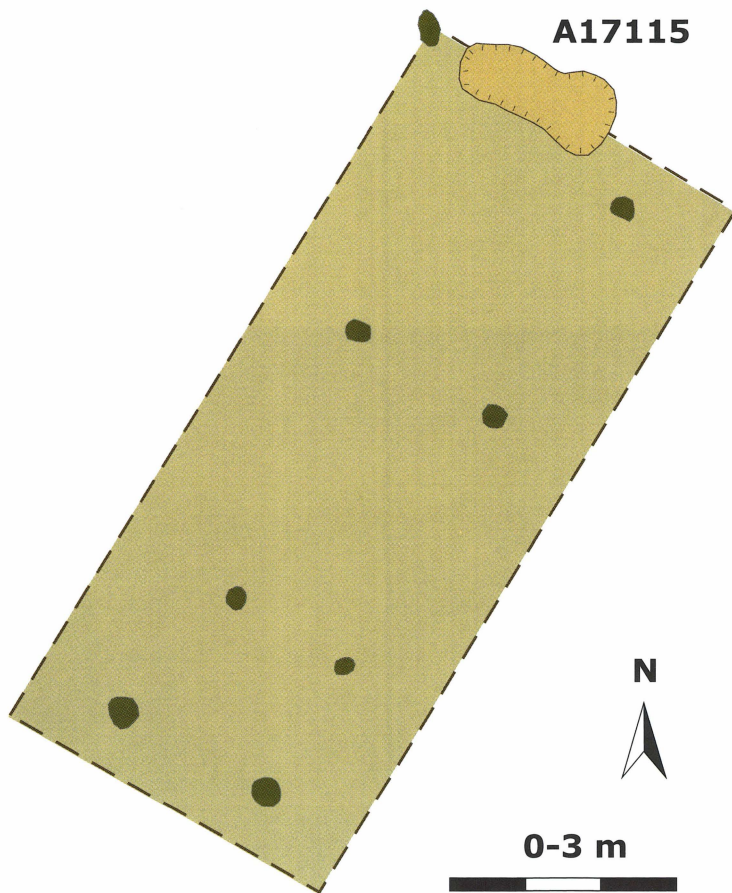

Minerva i Gamla Uppsala

PER FRÖLUND

Figur 1. Minervauggla (tecknad) på gärdesgårdsstolpe i Bredåker. Till vänster i fonden anas Gamla Uppsala kyrka. Digital bildbearbetning: Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Figur 2. Platsen för fyndet i A17115 och hus 35.

Djurens betydelse för människan är och har varit stor. Utöver föda har bland annat ben, senor, päls och ull tillvaratagits och använts för olika ändamål som redskap, verktyg och kläder. Djur har använts i arbete, jakt och för transport och

de har naturligt nog haft sin plats och betydelse i kultutövningen. Den här texten ger en redogörelse för arkeologiskt fynd av speciell karaktär; de arkeologiska omständigheterna och dess zoologiska data. Fyndplatsen ligger i Bredåker, omkring

FISK:	Abborre, Karpfisk, Ruda
FÅGEL:	And?, Höns, Gulsparv, Gråsparv, Kaja/skata, Sånglärka, Ugglå
DÄGGDJUR:	Nöt, Får/get, Svin, Husmus, Näbbmus, Skogsmus, Vattensork, Åkersork, Ängssork

Figur 3. Tabell över förekommande djurarter i A17115.

1 km nordöst om Gamla Uppsala kyrka i Uppsalas norra del. Fyndet gjordes under en arkeologisk undersökning 2003.¹ I Bredåker har de senaste 15 åren en omfattande boplats med närmare 70 hus undersökts från tiden 800 f. Kr–600 e. Kr, dvs. yngre bronsålder och äldre järnålder.

Fyndet gjordes i en ca två meter stor nedgrävning. Denna var placerad vid den norra gavelväggen till ett av platsens många hus (se figur 2). Nedgrävningens fyllning bestod av lera uppblandad med en hel del sot, något kol samt eldpåverkad sten. Dessa beståndsdelar tyder på att det är avfall eller sopor som deponerats. Kol, sot och skärvsten hör hemma i eldstäder, härdar och kokgropar och det kan vara så att materialet har städats ut från det intilliggande huset. I fyllningen fanns också fragment av ett keramikkärl, bränd lera och en stor andel djurben. De senare var till skillnad mot det övriga innehållet inte brända. Det tyder på att djurbenen blandats med fyllningens övriga innehåll, troligen i samband med att de grävdes ner.

Djurbensfragmenten bestod av olika

arter av fisk, fågel och däggdjur. Med undantag för de större husdjuren har övriga ben tolkats som rester av bytesdjur för en större rovfågel. Tolkningen är föranledd av den påverkan på benen i form av etsning (spår efter magsafter) som konstaterats. Som trolig föröware utpekas brun eller röd glada.² Benen av de större däggdjuren bör komma från boplatsen medan de etsade benen inte nödvändigtvis gör det. Sammansättningen av nedgrävningens innehåll kan alltså komma från flera olika håll.

Läge, placering och form visar att A17115 och hus 35 bör ha hört samman. Ytterligare stöd för denna uppfattning finns i två ¹⁴C-dateringar. Det ena härrör från en av husets stolpar och provet från hus 35 bestod av träkol från rönn eller oxel har daterats till tiden 160–40 f. Kr.³ Det andra provet har utförts på de ben av spädgris som hade spår av etsning och har daterats till perioden 150 f. Kr–0.⁴ Dateringarna är alltså från den äldre järnåldern, närmare bestämt förromersk järnålder.⁵ Förromersk järnålder är en av platsens mest intensiva användningsperio-

der. Huset ifråga är en så kallad treskep-pig konstruktion där taket burits av stående stolpar medan väggarna mera stött taket. Denna typ av huskonstruktion är den i särklass vanligaste under yngre bronsålder och järnålder⁶. Det har varit ett ganska kort hus, omkring tio meter långt och knappt fem meter brett. Storleken antyder att det troligen rör sig om förrådshus eller liknande men en funktion som bostadshus kan inte uteslutas.

Den mångsidiga sammansättningen av djurarter och den stora mängden smådjur – smågnagare, småfågel, fisk och spädgrisar – har betecknats som anmärkningsvärd.⁷ Det är alltså ovanligt att finna dessa tillsammans, vilket i sin tur kan tyda på att särskilda omständigheter föreligger. Bland benen fanns ett fynd av en uggle, som vid närmare påsyn kunde bestämmas som en Minervauggla.⁸ Denna uggleart häckar inte i Sverige och har heller inte tidigare hittats som subfossil, och fyndet är det nordligaste i Europa av denna art.⁹ Denna uggle, var inte vilken fågel som helst. Den var under antiken ett av den grekiska gudinnan Athenas (*Pallas Athena*) kännetecken. Ofta avbildad sittande på gudinnans hjälm och ansågs vara hennes budbärare.¹⁰ Hennes andra attribut var olivträd, lans och sköld. Athena var i den grekiska mytologin vishetens och krigets gudinna men bland annat också beskyddare för vävning och spinning. Hennes uggle förekommer avbildad användande slända och korg på

vävtyngder från 300-talet före Kristus.¹¹ Athenas uggle var också en symbol för staden Aten. Den uppträdde på vikter men också på mynt från det sjätte till det första århundradet före Kristus. Athenas uggle fortsatta att vara en symbol för staden även senare under romersk tid, och kan ses på kejsar Hadrianus staty.¹² Uggulan bars som tecken av atenska hoplitter.¹³ I den grekiska mytologin symboliserar den bland annat vishet och beskydd. Romarna kom att överta denna uggle genom associerandet av Pallas Athena med Minerva. Romarnas syn på denna uggle var dock helt annan än grekernas. Kopplingen mellan Minervauggla och romare illustreras i seriealbumet *Asterix* och hans tappra galler av legionären Caligula Minus och hans efterhängsna uggle.¹⁴ Bland aztekerna ansågs Minervaugglans sydamerikanska variant som budbärare åt Mictlantecuhtli, dödsrikets härskare.¹⁵ Generellt tycks Minervaugglan och dess släktingar ha haft stort symbolvärde i mytologiskt hänseende.

Hur har denna uggle hamnat mitt i Uppland ett par hundra år före vår tideräkning? Kanske visar dess närvaro på att arten tidigare haft en nordligare utbredning än idag. Och även om den endast varit ett bytesdjur för en förbipasserande rovfågel så är det dock människorna i Bredåker som sett till att lägga benen i jorden. Ett förslag till tolkning tar fasta på Minervaugglans koppling till vävning och spinning i förhållande till den ned-

grävning där den påträffades. Denna var förlagd till ena gaveln av hus 35 mot husets nordöstra hörn. Nedgrävningens form i plan kan tolkas som att den varit ett fundament för en vävstol.¹⁶ En annan möjlighet är den i Norden förekommande vanan att spika upp döda ugglor över stall- och logdörrar som Olaus Magnus vittnat om.¹⁷ Deponering av obrända djurben i sällskap med bränd fyllning tyder på att vi har att göra med ytterligare en av de särskilda djurbensdeponeringar som finns belagda från ett stort antal boplatser i Uppland.¹⁸ I tid uppträder de från äldre bronsålder till folkvandringstid, och ska troligen sättas i samband med rituella eller sakrala handlingar.¹⁹

Noter

- ¹ För uppgifter angående fyndet och fyndplatsen, se Frölund & Schütz 2007.
- ² Alla uppgifter gällande djurbenen är hämtade från Jonsson 2007 (i Frölund & Schütz 2007).
- ³ Poz-6393.
- ⁴ Poz-902.
- ⁵ 500 f. kr–550 e. Kr., 500 f. Kr–0.
- ⁶ 1100 f. Kr–1050 e. Kr.
- ⁷ Jonsson 2007.
- ⁸ Latin *Athene Noctua*
- ⁹ Subfossil, lämning av en organism som börjat omvandlas genom t.ex. urlakning och upptagande av mindre mängder främmande substanser; jämför fossil.

Subfossil omfattar lämningar av djur och växter från den senaste istiden och tiden därefter, bl.a. torvmossefynd.

Nationalencyklopedin 2009-09-09.

- ¹⁰ Nordisk Familjebok 1946, s. 90.
Uppslagsorden Minerva och Minervas ugglor.
- ¹¹ Sundström 2006, s. 15.
- ¹² Lamberton & Rotroff 1985, s. 12f.
- ¹³ Lewis 2009. Hopliter var tungt bepansrade fotsoldater i antikens Grekland.
- ¹⁴ Goscinny & Uderzo 1970.
- ¹⁵ The Raptor Foundation.
- ¹⁶ En liknande anläggning ses i Audouze & Büchschütz 1992, s. 135.
- ¹⁷ Bernström & Otterberg 2008, s. 535.
- ¹⁸ 1800 f. Kr–550 e. kr, Frölund 2007, s. 378ff.
- ¹⁹ Andersson 1998, s. 239ff.

Referenser

- Andersson, K. 1998. Sakralt eller profant: ett tolkningsförslag till det osteologiska materialet från Tibble, Litslena sn. I: *Suionum hinc civitates*. Red. K. Andersson. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala Universitet. Uppsala
- Audouze, F. & Büchschütz, O. 1992. *Towns, villages and countryside of Celtic Europe: from the beginning of the second millennium to the end of the first century BC*. Bloomington.
- Bernström, J. 2008. *Bernströms bestiarium: en djurens nordiska kulturhistoria*. Red. H. Otterberg. Stockholm.

- Frölund, P. 2007. Gamla Uppsala under äldre järnålder. I: *Land och samhälle i förändring: uppländska bygder i ett långtidsperspektiv*. Land och samhälle i förändring: uppländska bygder i ett långtidsperspektiv 2007. Riksantikvarieämbetet UV GAL, Societas archaeologica Upsaliensis & Upplandsmuseet.
- Frölund, P. & Schütz, B., 2006. *Bebyggelse och bronsgjutare i Bredåker och Gamla Uppsala: arkeologisk undersökning, fornlämning 134, 596 & 599, Uppsala socken, Uppland*. Rapport. Upplandsmuseet; 2007:3. Uppsala.
- Gosciny, R. & Uderzo, A. 1970. *Asterix och hans tappra galler*. Malmö.
- Jonsson, L. 2007. "Osteologisk analys och tolkning". I: P. Frölund & B. Schütz. 2008. *Bebyggelse och bronsgjutare i Bredåker och Gamla Uppsala: arkeologisk undersökning, fornlämning 134, 596 & 599, Uppsala socken, Uppland*. Uppsala. s.181–206.
- Lamberton, R.D. & Rotroff, S.I. 1985. *Birds of the Athenian agora*. Princeton.
- Lewis, D. P. *Owls in Mythology & Culture*. Tillgänglig på <http://www.owlpages.com>. (2009-08-10)
- Nationalencyklopedin 2009-09-09. Kort <http://www.ne.se/subfossil>.
- Nordisk Familjebok 1946. 14 bandet. Nytryck tredje upplagan (1923-1936). Malmö.
- Sundström, A. 2006. *Kvinnor och vävning: en diakron studie av textilproduktion under antiken*. Uppsala.
- The Raptor Foundation. *Little Owl (Athene Noctua)*. Tillgänglig på <http://www.raptorfoundation.org.uk/littleowl.html>. (2009-08-08).

Per Frölund är antikvarie vid Upplandsmuseet och var ansvarig för den arkeologiska undersökningen av Bredåker 2003.